

УДК 346.14

М.В. ГРИГОРЧУК, канд. юрид. наук, здобувач
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

Ключові слова: господарське право, юридичне явище, юридична наука, господарська діяльність, національне право.

Розглянуто питання стосовно місця господарського права в системі права України. Узагальнено сучасні наукові підходи до розв'язання цього питання. Виділено найбільш актуальні чинники, якими можна доводити свою точку зору щодо місця господарського права в системі правових наук України. Обґрунтовано низку суджень, якими беззаперечно доводиться зв'язок господарського права з іншими галузями права України.

Вступ. Розвиваючи тривалу наукову дискусію стосовно існування господарського права взагалі, мимоволі замислюєшся над основними життєвими постулатами, які можна, без шкоди справжній науці, вкласти в питання Гамлета — «бути чи не бути...». Ось у чому запитання, продовжував свою філософську думку шекспірівський герой, однак актуальність цієї сентенції повністю вкладається в рамки будь-якої наукової дискусії, де вихідними пунктами є, можливо, ще хитріші підвалини-орієнтири. І це не перебільшення.

Не буде також гіперболізацією найсміливіша точка зору науковця, якщо навіть обрати такий філософський підхід до вивчення цілком об'єктивних явищ правового характеру, до яких, беззаперечно, належить господарське право.

Здавалося би, що може бути легшим від того, щоб на ґрунті наявного правового матеріалу виконати кваліфіковане аналітико-правове узагальнення усіх без винятку нормативних актів, які врегульовують правовідносини у сфері господарської діяльності? А тоді з почуттям виконаного обов'язку відрепортувати: господарське право є і, більше того, становить самостійну галузь права.

Однак, як вбачається із того ж таки права (і так не важливо з якої галузі), процес доведення існування де-юре і де-факто об'єктивних явищ юридичного походження повинен ґрунтуватися на доказах, а наукові домисли покликані доповнювати, розвивати і збагачувати загальну картину висновків, які претендують на статус окремого наукового феномену чи, як у даному випадку, галузі права.

З огляду на сказане вище цілком виправданою і логічною є поляризованість позицій науковців у царині права стосовно місця господарського права як самостійної галузі, оскільки при обранні будь-якого підходу до вивчення конкретного явища чи проблеми визначальним є спрямування думки дослідника. Простіше кажучи — панівну роль відіграє усвідомлення справжньої мети, якою керується науковець у

питаннях означення і висвітлення певної наукової проблеми, у нашому конкретному випадку — існує насправді чи не існує господарське право як самостійна галузь права, чи, можливо, є конгломератом правових норм, синтезованих або запозичених з інших, авторитетних, і таких галузей права, самостійність яких не викликає сумніву.

Послідовно викладаючи власне бачення проблеми, автор має звернутися до того наукового надбання у галузі юридичної науки, яке обґрунтовує певне абстрагування дослідника для тлумачення конкретної галузі юриспруденції, якою у нашому випадку є господарське право.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних із визначенням місця господарського права в системі права України, присвячені праці відомих науковців, які висловлювали і обстоювали подекуди діаметрально протилежні точки зору на цю проблему.

Так, низка відомих правників дотримуються тієї думки, що вказана галузь права є настільки самостійною, що не має зв'язку з іншими галузями права. Представниками цього напрямку в юридичній науці є В.В. Лаптев, В.К. Мамутов, І.Г. Побірченко та ін. Очевидно, що така точка зору зобов'язує науковця закрити очі на об'єктивні зв'язки, які не можливо ігнорувати без шкоди як для самої науки господарського права, так і для юридичної науки в цілому. Такими зв'язками є універсальна для всіх галузей права форма побудови норм господарського права, визнання їх регуляторами суспільних відносин шляхом прийняття законів, виключне судове застосування правових норм, наявність специфічних інститутів та інструментів і багато іншого.

На противагу викладеному низка науковців категорично заперечують те, що господарське право є самостійною галуззю права, і вважають його простим поєднанням цивільно-правових та адміністративно-правових норм, що діють у сфері господарювання. Прихильниками цієї позиції є С.М. Братусь, Р.О. Халфіна, Г.К. Матвеев, Я.М. Шевченко, А.С. Довгерт та ін.

Існує ще й інша точка зору науковців на господарське право: що воно є комплексною галуззю права, в якій зібрані правові норми основних галузей права, пов'язані з одним предметом правового регулювання — господарською діяльністю. Таке бачення підтриму-

ють Ю.К. Толстой, О.А. Пушкін, С.С. Алексєєв та інші.

Тому **мета** даної **статті** — дослідити місце господарського права серед правових наук на основі аналізу відомих наукових підходів до вирішення цієї наукової проблеми, висловити свою точку зору стосовно розв'язання цього питання на основі вивчення логічних зв'язків та принципів взаємодії з іншими галузями права.

Одним із основних завдань викладення матеріалу є уникнення категоричності стосовно будь-якого коментування поглядів науковців на предмет визнання чи не визнання господарського права самостійною галуззю права. Заради справедливості потрібно висвітлити ці позиції науковців і на ґрунті отриманого узагальнення викласти своє бачення проблеми.

Результати дослідження. Розглядаючи господарське право як невід'ємну складову національного права, що є стовідсотково беззаперечним фактом, цілком виправданим буде звернення до першоджерел, якими засвідчується не тільки сам факт існування нормативно-правового регулювання господарської діяльності у суспільстві (у широкому значенні цього терміна) ще в далекій від теперішнього розуміння інтерпретації, а й означення цієї форми правовідносин як визначальної в усіх економічних системах держав незалежно від політичного устрою.

Очевидно, що економіка, навіть не беручи до уваги рівень її розвитку, а значить і економічні (господарські) відносини є завжди і всюди, тому правильно стверджувати, що потрібно створити законодавче і нормативне забезпечення для врегулювання правовідносин, які виникають під час здійснення міжсуб'єктних господарських зв'язків.

Д.В. Задихайло зазначає, що хронологія розвитку господарського права має свої історичні корені. У таких відомих зводах давніх законів, як Дигести Юстиніана, «Руська Правда», Литовський статут знаходимо окремі положення, що стосувалися спільного ведення торгових справ, відповідальності боржників перед кредиторами, банкрутства та деяких інших.

Бурхливий розвиток ремесел і торгівлі в епоху Середньовіччя у приморських містах, пов'язаних із торгівлею з іншими державами, сприяв розвитку спеціального регулювання цієї сфери спочатку у формі торгових звичаїв, рішень судів зі справ між торговцями, збірок

звичаїв та суддівських рішень (наприклад, «Збірник морського права Ганзи»), а згодом прийняттям кодифікованих нормативно-правових актів. До таких можна віднести Французьке торговельне уложення (1808), Торговельний кодекс Німеччини (1861) та Німецький торговельний кодекс (1897), Італійське торговельне уложення (1882). На початку ХХ ст. підприємницькі об'єднання товариств були поширені не тільки в Західній Європі, Сполучених Штатах Америки, а й у Російській імперії. [1].

Наведений приклад позиції відомого науковця, навіть не зважаючи на «строкатість» через значну історичну (часову) «відірваність» у викладенні очевидних фактів, дає певне розуміння процесу, який супроводжував упорядкування насамперед торговельних відносин. Бо не природньо було би екстраполювати міжгосподарські зв'язки між мануфактурами чи осередками натурального виробництва всередині міста чи поселення на ті відносини, які, в основному, врегульовували міждержавні стосунки в конкретних сферах торгівлі.

У той же час є можливість дещо доповнити думку вітчизняного науковця стосовно ранніх намірів правителів різних епох упорядкувати господарські відносини між членами суспільства. Доцільно згадати низку історичних правових укладень, про які у своєму невмирущому політико-правовому трактаті «Про дух законів» згадує французький філософ-просвітитель Шарль-Луї Монтеск'є.

У розділі «Відродження римського права і наслідки цього відродження. Зміни в судах» книги 28 «Про виникнення і зміну цивільних законів у французів» філософ зазначає, що після того, як приблизно 1137 р. були знайдені Дигести Юстиніана, римське право нібито воскресло для нового життя. В Італії виникли школи, де його викладали; тоді вже мали Кодекс Юстиніана і Новели [2].

З розвитком країн та економічних зв'язків удосконалення і нормативне регулювання господарських відносин між ними стало невідворотним. Тому цілком логічним буде опиратися на висновки Д.В. Задахайла про те, що запровадження Торгових (Комерційних) кодексів або статутів більшістю країн континентальної Європи і світу було продиктовано необхідністю вирішити у загальнообов'язковий для всіх учасників спосіб питань, які у теперішньому розумінні вважаються господарськими. У Япо-

нії, наприклад, поряд із Цивільним і Торговим кодексами, діє також Господарський кодекс. Господарське законодавство визнане офіційно в Німеччині, Польщі, Болгарії.

Визначення предмета господарського права ми знаходимо в Конституції ФРН (ст. 74 п. 11). Це поняття дістає визнання також у міжнародних правових документах. Навіть у СРСР через запровадження нової економічної політики (НЕП) у 1919—1920-х рр. було зроблено спроби зведення до одного кодифікованого закону правове регулювання господарської сфери.

Така діяльність практично не зупинялася, і в 1923 р. Комітет з внутрішньої торгівлі при Раді праці та оборони РРФСР спільно з Наркомюстом підготував проект Торговельного зводу СРСР, доцільність прийняття якого зводилася до необхідності зовнішнього (з боку держави) регулювання «торгово-промислової стихії» [1].

Навіть з огляду на певну «дипломатичність», неоднозначно сприймається визначення з найвищих державних трибун новоствореного СРСР ситуації в економіці країни, котра позиціювала себе плановою, як «торгово-промислової стихії».

Однак з позиції конкретних економічних результатів СРСР тих періодів простіше було, напевно, нівелювати проблеми, які дійсно мали вирішальне значення для впорядкування господарських правовідносин як всередині країни, так і на міждержавному рівні. Тому впродовж 1930—1980-х рр. основного значення набула тема поділу права на приватне та публічне шляхом виокремлення критеріїв, афілійованих своїм соціально-правовим спрямуванням до вже визнаних, і на цій основі авторитетних, галузей права. І цілком зрозуміло, що в структурованій системі радянського права аж ніяк не відводилося місця об'єктивно сформованій галузі — господарському праву. Вигідніше було це питання замовчувати, оскільки протиприродним було саме усвідомлення того факту, що між соціалістичними підприємствами можуть виникати спірні питання, тим паче такі, що потребують свого вирішення в суді. Конфліктів між суб'єктами господарювання молоді радянської економіки не було і не могло бути, оскільки всі вони були об'єднані однією ціллю — забезпечувати державний інтерес і досягнути комуністичного суспільного устрою.

Саме з тих часів уся історія радянського цивільного права була відзначена протистоянням прихильників та супротивників концепції господарського права. Та частина науковців, котра визнавала існування господарського права, обґрунтовувала необхідність виділення та законодавчого оформлення господарського права як окремої галузі права, предмет якого вони виділяли як господарські відносини, що складаються у процесі господарської діяльності, а розпізнавальні ознаки методу вбачали у поєднанні різних способів впливу на господарські відносини, використанні різних методів правового регулювання. Із приводу цього В.В. Лаптев підкреслював, що правове регулювання реального сектору економіки здійснюється нормами різних галузей права. Але основну роль серед них відіграє господарське (підприємницьке) право, яке встановлює загальний порядок стосовно економіки в цілому та її окремих секторів, у т. ч. реального [3].

Сьогодні зрозуміло, що норми сучасного цивільного законодавства встановлюють визначальні засади підприємництва і окреслюють коло договірних і недоговірних зобов'язань із урахуванням приватноправового інструментарію, який базується на принципах неприпустимості втручання у сферу особистого життя, свободи власності, підприємництва, договору приватної ініціативи, на засадах диспозитивності й еквівалентності. Ці методологічні основи неспроможні охопити регулюванням увесь спектр відносин, що виникають у розмаїтті економічних процесів сучасного суспільства. Об'єктивною основою зазначеної неспроможності є те, що господарські процеси неможливо упорядкувати без елементів публічно-правового регулювання.

Одні науковці вважали, що господарське право має своїм регулюванням охоплювати в цілому народне господарство, інші — лише сферу соціалістичного виробництва. Саме перша концепція господарського права була покладена в основу Господарського кодексу України, який визначає основні засади господарювання щодо всіх суб'єктів господарювання, хоча й передбачає окремі особливості управління державним і комунальним секторами економіки та визначає специфічні риси суб'єктів господарювання, які функціонують на базі державного та комунального майна.

У ст. 13 Конституції України наголошується, що держава забезпечує соціальну спрямованість економіки, а забезпечення соціальної спрямованості ринкової економіки неможливе без науково обґрунтованого державного впливу на процес господарювання [4].

Економічна наука і соціологія західних країн відпрацювали інструментарій приборкання проявів «дикого» капіталізму, нічим не обмеженого ринку, які мало не призвели до фінансово-господарського колапсу в період «Великої депресії» кінця 1920-х — початку 1930-х рр. Стрижнем цього інструментарію є господарське законодавство, в основі якого лежить симбіоз елементів публічно-правового і приватноправового регулювання економіки. Інструменти державного регулювання економіки повинні мати цілісне, соціально-орієнтоване спрямування щодо суб'єктів господарювання.

На даному етапі доцільно привести визначення господарської діяльності, під якою розуміють діяльність, пов'язану з виробництвом та реалізацією продукції, виконанням робіт та наданням послуг, а також із забезпеченням їх виробників необхідними ресурсами [5].

Поняття господарської діяльності подається в законодавчих актах незалежної України. Так, у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» господарська діяльність — це діяльність, у тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару [6].

Згідно з метою даної статті, якою визначено завдання щодо визначення місця господарського права в загальній системі права України, не буде виправданим з боку автора намагання заглиблюватися на рівень етимології словосполучення «господарська діяльність», оскільки з наведених вище визначень зміст цієї економіко-правової категорії повністю зрозумілий.

З усього сказаного вище можна зробити висновки, що в основі правовідносин між людьми лежить господарська діяльність, яка вимагає впорядкування із застосуванням спеціальних інструментів, якими, в основному, наділене господарське право.

Тому, з огляду на наявну базу наукових позицій стосовно місця господарського права, не можна дозволити собі бездискусійно стати на бік одного з наукових авторитетів і, використовуючи хитросплетіння лексично бага-

тої української мови, презентувати нібито нове своє бачення.

Очевидно, що стосовно господарського права як самостійної галузі юридичної науки ще довго будуть точитися словесні баталії, оскільки немає достовірного стовідсоткового знання з ключових (фундаментальних) засад такої градації, і саме такий стан справ є підставою для існування, як було сказано вище, полярності думок науковців у підході до розв'язання цієї проблеми.

Більше того, до сьогодні не набула довершеності позиція науковців стосовно цивільного права як самостійної галузі, яке найбільш «радикальні» правники ставлять в основу заперечення самостійності господарського права, і на ґрунті якого нібито воно утворене. Проблема породжується самим застосуванням критеріїв, якими визначена самостійність галузі права, у даному випадку — співвідношенням приватного і публічного у праві.

Це пояснюється тим, що і предмет, і метод цивільного права не відповідають критеріям самостійної галузі права. Проблема ж розмежування і взаємодії норм публічного і приватного права є, на думку видатного українського цивіліста О. Підпригори, не тільки методологічною за своїм характером, а й актуальною як для вітчизняного правознавства, так і для практики вітчизняного державо- і правотворення — важливих складових процесу демократичної трансформації українського суспільства [7].

Й.О. Покровський зазначає, що сам критерій відмінності між правом публічним і приватним залишається невизначеним. Сучасному дослідникові цього питання може здатися, що чим далі, тим більш це питання заплутується й стає безнадійно нерозв'язним [8].

К.Г. Волинка схиляється до того, що теоретичним підґрунтям виокремлення самостійних галузей права у правовій системі України повинна залишатися теорія двох критеріїв — предмету і методу правового регулювання [9].

Р.Б. Прилуцький зазначає, що така теоретична конструкція склалася унаслідок двох наукових дискусій. Під час першої (1938—1941) більшість учених вважали що поділ права на галузі повинен здійснюватися за таким об'єктивним критерієм як предмет правового регулювання — сукупність однорідних суспільних відносин, що піддаються автономному (відносно самостійному) правовому регулюванню. На-

приклад, майнові відносини, що мають вартісний характер, внаслідок специфіки змісту правових норм, що їх опосередковують, можуть бути віднесені до цивільного права, а владно-управлінські відносини — до адміністративного права. Проте порівняно скоро стало зрозумілим, що одного предмета для диференціації галузей права не достатньо.

Норми права можуть регулювати один і той же предмет, але належати до різних галузей права. Класифікація галузей права тільки за предметом правового регулювання зводила питання про систему права до питання про систему суспільних відносин.

У ході другої дискусії (1955—1958) було визнано необхідним окрім основного критерію поділу права на галузі (предмета правового регулювання), виділити і додатковий — метод правового регулювання як сукупність юридичних засобів впливу на суспільні відносини, що використовуються державою для правового регулювання цих відносин. Вважалося, що кожна галузь права характеризується відносно визначеним і стійким методом правового регулювання, який обумовлений характером суспільних відносин, що ним регулюються. При цьому визнавали, що часом між методами різних галузей права спостерігається певна подібність. Проте це не значить, що вони є однаковими [10].

На думку Є.І. Темнова, галузь права повинна розглядатися як сукупність взаємопов'язаних між собою норм, об'єднаних спільністю предмета і методу правового регулювання, що об'єктивно відокремилися всередині системи права [11].

Якщо не брати до уваги окремі посилання до правових першоджерел як доказової бази своєї точки зору, то дискусія з цього питання може бути зведена до простого: «хто кого». І в цьому науковому змаганні, як видається, перемогу здобуде та «команда», де більше авторитетних «гравців» (у розумінні знаності персоналій у галузі права), або, що набагато гірше, першість посяде політична доцільність.

Зрозуміло, що у першому, тим паче у другому варіанті, немає гарантії, що відбудеться саме таке розмежування чи злиття позицій науки і практики, в результаті чого буде досягнуто об'єктивне розв'язання проблеми.

З огляду на «задискутованість» питання важко і, як видається, безперспективно, претенду-

вати на істину в останній інстанції стосовно означення місця господарського права в системі юридичних наук України. Однак для висвітлення теми статті і внесення до цього процесу певної новизни, пропонується обрати дещо інший підхід, який може перевести тривалу з вочевидь високим науковим градусом дискусію у практичну, більш прийнятну площину. Тому для коректного з'ясування даного питання пропонується, перейти від «слів» до «справи», спираючись на здобутки іншої, не менш авторитетної науки, — логіки. Ця «королева людського коректного мислення» зобов'язує кожного, хто заявляє свою думку з того чи іншого приводу, дотримуватися об'єктивних правил побудови процесу мислення. За інших умов відбудеться порушення усталених зв'язків між думками, тобто правил, які називають законами логіки і якими впорядковуються людське мислення.

Як відомо, існує чотири основні логічні закони:

- закон тотожності — вимога до процесу міркування, яка передбачає, що будь-яка думка в межах конкретного міркування повинна залишатися незмінною, тобто тотожною само собі;

- закон виключеного третього — з двох суперечливих суджень одне буде обов'язково істинним, а друге буде обов'язково хибним, третього не може бути;

- закон протиріччя — процес міркування обов'язково передбачає, що два протилежні судження не можуть бути одночасно істинними; у крайньому разі одне з них буде обов'язково хибним, а то й обидва можуть бути хибними;

- закон достатньої підстави — стійкі універсальні судження типу аксіом, законів, максим, принципів, постулатів; загальновизнані людським досвідом судження; власні судження, вже доведені або виведені з істинності інших суджень (сілогізмів).

Для окреслення власної точки зору стосовно самостійності господарського права як галузі, чи, навпаки, розглядаючи цю галузь як сегмент (гілку) цивільного і адміністративного права, пропонується заручитися підтримкою як мінімум двох логічних законів, а саме закону протиріччя і закону достатньої підстави.

В обґрунтування своєї позиції стосовно господарського права як самостійної галузі з ог-

ляду на застосування логічного закону протиріччя отримаємо сілогізм: не можуть бути вірними наукові судження про те, що господарське право одночасно є самостійною і не є самостійною, тобто якоюсь іншою, позбавленою категоричного відмежування від інших, галузю права. Така дія означеного закону логіки зобов'язує науковців притримуватися діаметрально протилежних думок, які виключають будь-який компроміс у цьому питанні, оскільки навіть за незначної поступливості у формах підходу до вирішення цієї проблеми прийдемо до нівелювання первинних позицій, а тому втрапить сенс дискусія про місце господарського права як окремої, тобто самостійної галузі, чи похідної від іншої галузі, наприклад від цивільного права.

З усього наукового надбання щодо визначення господарського права як самостійної галузі права не видається можливим зробити висновок про те, що існують незаперечні обґрунтування хоча би однієї з викладених вище точок зору науковців.

У той же час найбільш вірогідною виглядає позиція, що ці два судження можуть бути одночасно хибними через наявність об'єктивних зв'язків між різними галузями права, про які мова йшла раніше. І що найголовніше, обома сторонами ці обставини не беруться до уваги, що, зрозуміло, ще більше ускладнює проблему.

Іншим доказом позиціонування господарського права як самостійної галузі є висновки, які отримуємо в результаті застосування до вирішення цієї проблеми логічного закону достатньої підстави.

Так, не викликає сумніву те, що господарське право сягає своїм корінням публічного права, тобто використовує для установаження внутрішньо-галузевих зв'язків терміни і категорії, притаманні древнім кодифікованим нормам. Таке знання дає дослідникові право дійти висновку, що господарське право є частиною загального публічного права. На цій основі можна стверджувати, що не може не мати ознак першоджерела те, звідки воно сягає своїм корінням, а цим корінням є публічне право. Тобто сама думка про те, що частину можна відірвати від цілого, не завдавши одночасно шкоди і цілому і частині, не вкладається в рамки здорового людського мислення.

Думається, що звернення до наведених вище законів логіки стосовно визначення місця

господарського права в системі права України повинно покласти край категоричності позицій науковців щодо самостійності чи несамостійності цієї галузі права.

Водночас дискусійним є питання дефініції самого господарського права як галузі права. За одним з визначень, господарське право — це система правових норм, що регулюють відносини з приводу безпосереднього здійснення господарської діяльності або управління нею (такою діяльністю) із застосуванням різних методів правового регулювання.

Виходячи із наведеного визначення, яке більше походить на нашарування подекуди пов'язаних між собою абстрактних понять, знову ж таки зустрічаємося з порушенням одного із постулатів логіки, який не дозволяє тлумачити поняття через самого себе.

Тлумачення поняття «господарське право» через «систему правових норм» та «різноманітність методів правового регулювання» ще більше віддаляє науковців від сутності самого цього поняття, від справжнього його змісту. Причини цього полягають у нестійкості зв'язків між його елементами та невідповідності означених термінів завданням і функціям, які воно виконує.

Висновки. Таким чином, на основі виконаного аналізу наукових підходів стосовно визначення місця господарського права в системі права України можна сформулювати таке визначення: господарське право є узагальненою системою загальнообов'язкових правил поведінки для суб'єктів господарської діяльності, якими врегульовуються правовідносини, що виникають між ними у ході здійснення господарської діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Задихайло Д.В.* Господарське право / Д.В. Задихайло [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://westudents.com.ua/knigi/407-gospodarske-pravo-zadichaylo-dv.html>
2. *Монтескьє Ш.-Л.* Избранные произведения. О духе законов [Електронний ресурс] / Шарль-Луи де Монтескьє. — Режим доступу : http://royallib.ru/read/monteske_sharl/izbrannie_proizvedeniya_o_duhe_zakonov.html
3. *Лантев В.В.* Предпринимательское (хозяйственное) право и реальный сектор экономики / В.В. Лантев Российская академ. Наук. Ин-т государства и права. — М. : Инфотропик Медиа, 2010. — 88 с.
4. *Конституція України* : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. *Хозяйственное право*: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др. ; под ред. Мамутова В.К. — К. : Юринком Интер, 2002. — 897 с.
6. *Про зовнішньоекономічну діяльність*: Закон України від 16.04.1991 року № 959-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
7. *Підпригоро О.* Розмежування і взаємодія публічного і приватного права як методологічна проблема вітчизняного правознавства / О. Підпригоро // Вісник Академії правових наук України. — 2002. — № 4 (31). — С. 77—86.
8. *Покровский И.* Основные проблемы гражданского права. — изд. 4-е, испр. / И.А. Покровский. — М. : Статут, 2003. — 351 с.
9. *Волинка К.* Теория держави і права : Навч. посіб. / К.Г. Волинка — К. : МАУП, 2003. — 240 с.
10. *Алексеев С.* Государство и право: Учеб. пособие / С.С. Алексеев. — М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. — 152 с.
11. *Темнов Е.* Теория государства и права : Учеб. пособие для вузов / Е.И. Темнов. — М. : Экзамен, 2004. — 320 с.

REFERENCES

1. Zadykhajlo D.V. (2012), *Hospodars'ke pravo* [Economic law], [online], available at: <http://westudents.com.ua/knigi/407-gospodarske-pravo-zadichaylo-dv.html> (Accessed 21 Jan. 2016)
2. Monteske Sh.L. *Izbrannye proizvedeniya. O dukhezakonov.* [Selected works. Of the Spirit of the Laws], [online], available at: http://royallib.ru/read/monteske_sharl/izbrannie_proizvedeniya_o_duhe_zakonov.html (Accessed 21 Jan. 2016)
3. Laptiev V.V. (2010), *Predprynymatel'skoe (khozijajstvennoe) pravo y real'nyj sektor ekonomyky* [Entrepreneur (Business) Law and the real economy], Russian Academy Science, Institute of State and Law, Infotropik Media, Moscow, Russia.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), *Constitution of Ukraine*, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Accessed 15 May 2014).
5. Mamutov V.K., Znamenskiy G.L. and Nahulin K.S. (2002). *Hozyajstvennoe pravo* [Economic law], in Mamutov, V.K. (Ed.), Yurinkom Inter, Kiev, Ukraine.
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), *The Law of Ukraine "On Foreign Economic Activity"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (Accessed 01 Jan. 2016).
7. Pidpryhora O. (2002), "Differentiation and interaction of public and private law as a methodological problem of domestic law", *Visnyk Akademi ipravovykh nauk Ukrainy*. vol. 4 (31), pp. 77-86.
8. Pokrovskiy Y. (2003), *Osnovnye problemy grazhdanskogo prava* [Basic problems of civil law], 4rd ed., Statut, Moscow, Russia.
9. Volynka K. (2003), *Teoriia derzhavy i prava* [State and law theory], MAUP, Kiev, Ukraine.
10. Alekseev S.S. (2006), *Hosudarstvo y pravo* [Economic law], TK Velby Prospekt, Moscow, Russia.

11. Temnov E. (2004), *Teoriya gosudarstva y prava* [State and law theory], Ekzamen, Moscow, Russia.

Надійшла 28.01.2016

М.В. Григорчук

Институт экономико-правовых исследований
НАН Украины, г. Киев

ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРАВО В СИСТЕМЕ ПРАВА УКРАИНЫ

Рассмотрены вопросы статуса хозяйственного права в системе права Украины. Обобщены современные научные подходы к решению этого вопроса. Выделены наиболее актуальные факторы, которыми можно доказывать свою точку зрения относительно статуса хозяйственного права в системе правовых наук Украины. Приведено логическое обоснование того, что хозяйственное право не может быть в полном смысле самостоятельной отраслью права из-за происхождения. Обоснован ряд суждений, которыми доказана несомненная связь хозяйственного права с другими отраслями права Украины.

Ключевые слова: хозяйственное право, юридическое явление, юридическая наука, хозяйственная деятельность, национальное право.

М.В. Hryhorchuk

Institute of Economic and Legal Researches
of NAS of Ukraine, Kyiv

ECONOMIC LAW IN THE LAW SYSTEM OF UKRAINE

In the article the question of the status of business law in the law of Ukraine. Overview of modern scientific approaches to solving this issue. Highlight the most relevant factors that can prove their views on the status of economic law on the system of Legal Sciences of Ukraine. Powered rationale that economic law may not be in the full sense of a separate branch of law because of the nature of origin. Number of substantiated judgments, which undoubtedly have economic law relationship with other branches of law of Ukraine.

Key words: Business Law, a legal phenomenon, legal science, operations, national law.